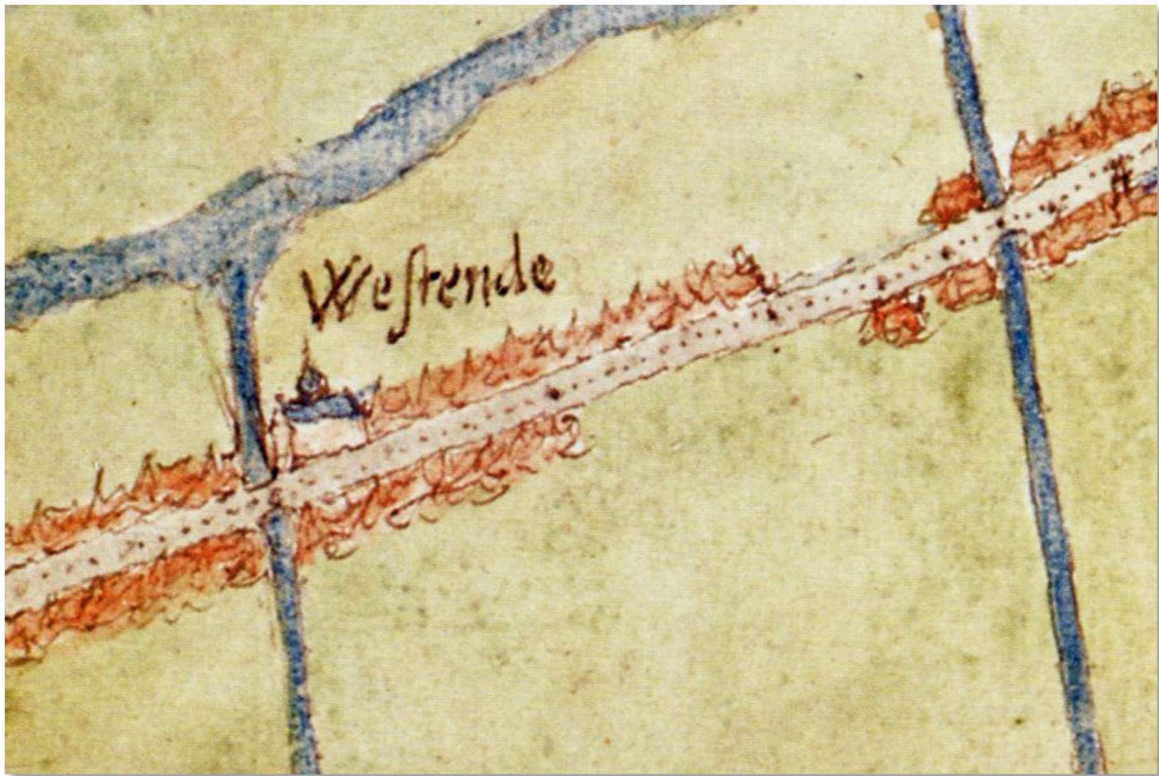

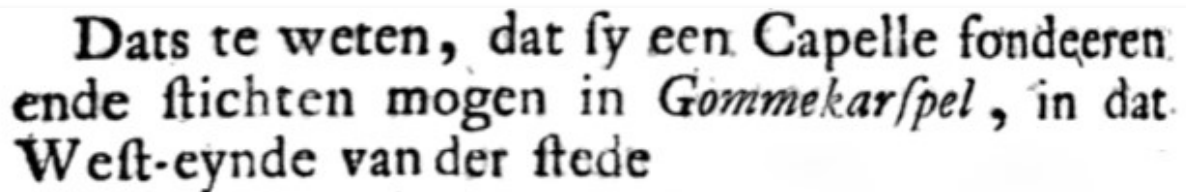

**1422: GOMMERKARSPEL MAG
EEN KAPEL BOUWEN IN HET
WEST-EYNDE**

INLEIDING

Uit een archiefstuk uit 1422 weten we dat Hertog Jan van Beieren in dat jaar niet alleen aan de inwoners van Enkhuizen toestemming gaf hun buitendijkse kerk af te breken en die binnendijs weer op te bouwen, maar ook toestemming gaf aan die van Gommerkarspel om een kapel te bouwen in het West-eynde van de stad (**Afbeelding 1**):

Dats te weten, dat sy een Capelle fondeeren
ende stichten mogen in *Gommekarspel*, in dat
West-eynde van der stede

Afbeelding 1:

Zinsnede uit 'Oudheden en gestichten van Kennemerland, Amstelland, Noordholland en Westfriesland' deel 2, bladzijde 366, HF Heussen, 1721.

ENIGE VERWARRING OVER DE STICHTINGSDATUM VAN DE WESTERKERK

Sommige historici meenden later dat met de genoemde toestemming uit 1422 voor de bouw van een 'Capelle', verlof werd gegeven voor de bouw van de huidige Westerkerk. Maar klopt dat wel?

Dan nam men kennelijk aan dat met dat 'West-eynde der stede' het meest westelijk deel van de toenmalige stad (binnen de poorten) werd bedoeld en het jaar 1427 als (mogelijke) stichtingsdatum.

Dit maken we op uit de volgende bronnen:

- De Kroniek van Enkhuizen door Gerard Brandt (blz. 24).
- H.F. Heussen stelt in zijn *Batavia Sacra* dat de Westerkerk vanaf het jaar 1427 kan zijn gebouwd, wat vanaf 1470 had moeten zijn. (**Afbeelding 2**)
- In het boek 'Sint Gommer en Sint Pancras', 1988, van W.H. de Boer gaat deze zonder meer uit van 1427 als stichtingsdatum van de Westerkerk.

Bijzonder dat zij voorbij zijn gegaan aan de betekenis van het woord 'kapel'. De Sint Gommaruskerk had altijd de status van een parochie- of moederkerk. Een kapel is daar kerkelijk ondergeschikt aan en heeft ook geen eigen pastoor.

---

4. Sommigen d meenen dat het oosteynde van S. Gommers kerk, anders de Westerkerk genaamd, al begonnen was in 't jaar 1351 of 1370: doch anderen drijven daar tegen dat ze niet begonnen is voor 't jaar 1427. Het werk bleef, wegens onmagt, eenigen tijd steeken: doch wanneer het voltoeyt zy geweest, daar over spreken de jaarboeken zeer verscheidentlijk. De eene zegt dat de kerk gansch afgetimmerd zoude zijn in 't jaar 1462: een ander noemt het jaar 1486. Dit houden sommigen noch voor te vroeg; en beweeren dat de kerk haar volkomen beslag niet gekreegen heeft voor 't jaar 1500: Daar zijn'er die de voltrekking noch laater stellen, te weten op 't jaar 1519.

Afbeelding 2: Zinsnede uit 'Oudheden en gestichten van Kennemerland, Amstelland, Noordholland en Westfriesland' deel 2, bladzijde 393, HF Heussen, 1721.

WAAROM EEN KAPEL IN HET WEST-EYNDE ?

Een St. Gommaruskerk die in het jaar 1422 al geruime tijd (mogelijk al 200 jaar) aan de Westerstraat in het hart van Gommerkerspel moet hebben gestaan, kan door de tijd bouwvallig zijn geworden. De kerk was wellicht ook te klein geworden door toename van het aantal parochianen in de 14/15^e eeuw. Met de stichting van diverse kloosters rondom, zal het aanzien en het belang van kerkelijk Gommerskerspel toegenomen zijn. Aan het eind van de 14^e eeuw had de Hertog juist het grondgebied van Enkhuizen vergroot ten koste van Bovenkarspel. De Sint Gommarusparochie werd met extra bewoners van het West-eynde vergroot. Om al deze redenen bestond in Gommerskerspel de wens om tot vernieuwing en ook tot vergroting van hun parochiekerk over te gaan.

Men was daarvoor echter afhankelijk van de toestemming van het bevoegd gezag, toen onder Hertog Jan van Beieren. Mogelijk was men ook sterk afhankelijk van de financiële medewerking van de Hertog.

Een gelijktijdige bouw van een nieuwe Sint Pancraskerk en een Sint Gommaruskerk was mogelijk te veel van het goede.

De Hertog besloot tot een compromis: die van St. Pankras mochten slopen en nieuw bouwen. Om die van Gommerkerspel tevreden te stellen mochten die een kapel stichten in het ten koste van Bovenkarspel verlengde West-eynde. Zo konden ze tevens voorkomen dat de buitenpoorters van het West-eynde in

Bovenkarspel ter kerke zouden gaan of blijven gaan.

Daarmee was men nog niet uit de nood. Reeds bijna 50 jaar later kregen die van Gommerskarspel de toestemming voor hun gewenste nieuwbouw alsnog. Het zou een kerk worden die uiteindelijk groter en hoger zou worden dan die van de parochie St. Pancratius.

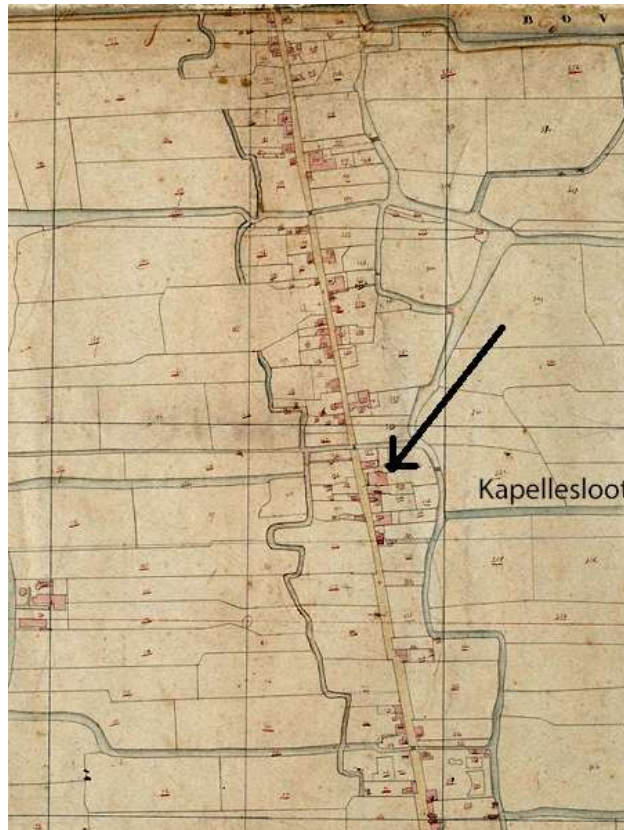
DE STICHTINGSDATUM VAN DE HUIDIGE WESTERKERK

Dendrochronologisch- of jaarringonderzoek dat in de jaren 90 van de vorige eeuw tijdens de restauratie van de Westerkerk aan het kaphout werd uitgevoerd, wijst definitief uit dat de bouw van de huidige Westerkerk begon omstreeks het jaar 1470 en niet in 1427. (Afbeelding 5).

Er moet tenminste één voorganger op deze plaats hebben gestaan geweest. Op de kaart (Afbeelding 3) die Jacob Deventer in het midden van de 16e eeuw van Enkhuizen maakte, staat het 'West-Eynde' aangegeven als 'Westende'. De kapel is op de kaart aangegeven en te onderscheiden door het blauwe (leien?) dak. Heden ten dage heeft Enkhuizen in de polder 'het Grootslag' nog steeds een 'Capellesloot'. Waar deze het Westeinde kruist (Afbeelding 4) herinnert deze naam ons ter plaatse aan de plaats waar de kapel ooit heeft gestaan en tot de Reformatie ten behoeve van de Katholieke eredienst dienst heeft gedaan voor de 'buitenpoorters' van de Sint Gommarusparochie.

Afbeelding 3: Deel van de stadsplattegrond die omstreeks 1550 in opdracht van de Spanjaarden werd getekend door Jacob van Deventer: Links de kapel in het Westende, voor de bouw waarvan in 1422 toestemming werd gegeven. De Westerkerk is rechtsboven nog net zichtbaar.

Afbeelding 4:

Kadasterkaart uit ca 1830. De pijl geeft de plaats aan waar voorheen de kapel stond.

DE KAPEL IN BRAND

Brandt schreef in zijn Historie van Enkhuizen over de bewuste kapel: *‘Op den Palmzondagh , des jaers 1512, leedt de stadt groote schaede door den brandt, die in het West-einde de St. Jans kapelle met veele huizen heeft wegh genomen. Dese kapelle wierdt vijf jaeren daer na herbouwt’.*

Deze ramp kon voor de parochie van Sint Gommarus, waar de kapel onder viel, niet op en slechter moment plaatsvinden. De grootse nieuwe parochiekerk was immers nog niet voltooid. Men was nog bezig met de derde en laatste bouwfase.

Dat men de kapel na vijf jaar weer wist te herbouwen wijst er op dat de katholieken van het Westende daar veel voor over hebben gehad, want vanuit de Sint Gommarusparochie zal men niet veel hulp hebben gekregen.

RESTANTEN VAN DE KAPEL IN DE WESTERKERK VERWERKT ?

Bij de laatste bouwphase van de Westerkerk is in de kap overwegend hout gebruikt dat werd gekapt in de jaren 1512-13 (zuidkap), respectievelijk 1515 (middenkap). (Afbeelding 5.)

Ontdekt is dat er in die laatste fase in de kap ook reeds eerder gebruikt hout is verwerk in de vorm van zowel sporen, spanten als balken.

Dat is te zien aan oude gaten van houtverbindingen en ook aan oude profileringen. Jaarringonderzoek aan een hergebruikte balk verwees naar het jaar 1460 ± 5 jaar.

Maar waar zou dat hout dan vandaan gekomen zijn? Niet van de na 1422 gesloopte buitendijks Sint Pancraskerk. Naar verwachting zal dat hout wel zo veel mogelijk verwerkt zijn in de binnendijks herbouwde Sint Pancraskerk. Zou het hout zijn, afkomstig van de niet zo lang ervoor gesloopte oude Sint Gommaruskerk? Maar dat hout moet al ver voor het jaar 1460 zijn gekapt.

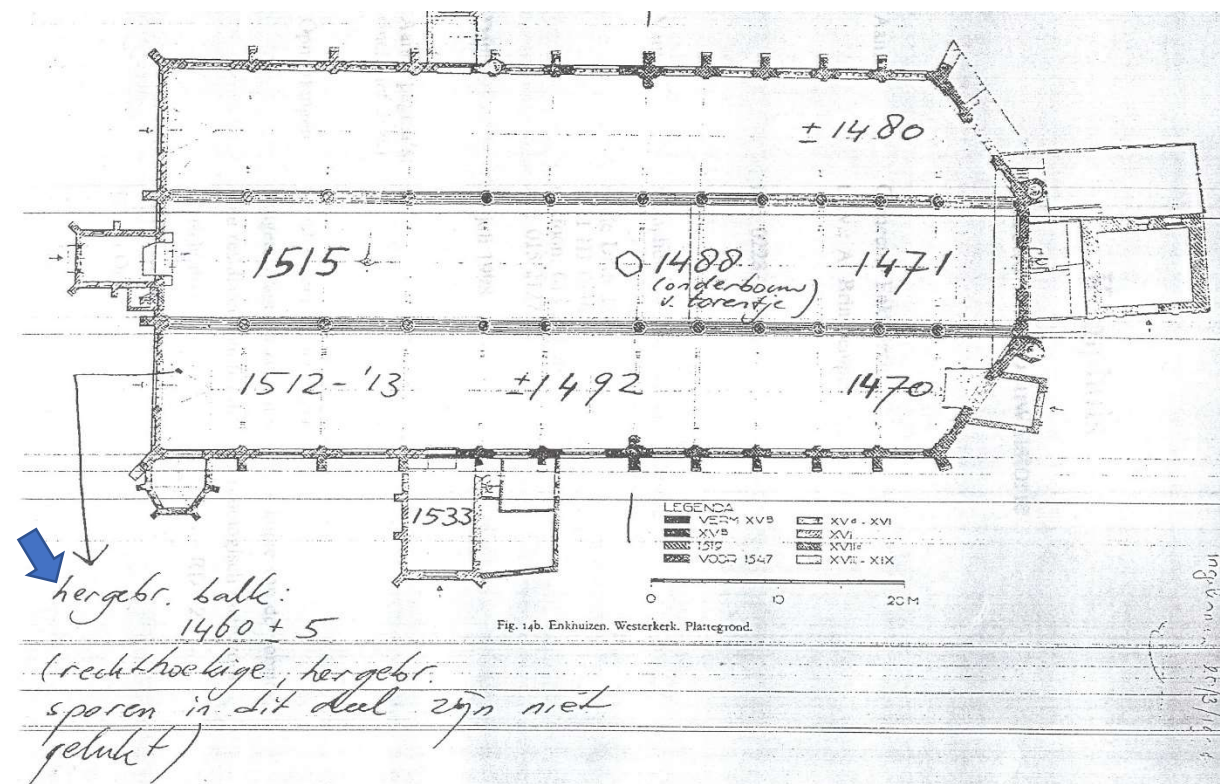
De mogelijkheid dringt zich vervolgens op, dat het hergebruikte hout afkomstig is uit de in 1512 door brand verloren gegane Sint Janskapel in het Westeinde. Brandsporen zijn echter (nog) niet aangetroffen.

Is die kapel dan niet direct na de in het jaar 1422 gegeven toestemming, gerealiseerd? Vreemd dat dat hout dan niet in 1517 voor de herbouw van de kapel is benut. Of zou de kapel niet in zijn oude vorm zijn herbouwd?

Er blijven dus nog genoeg vragen over.

Misschien een goede reden voor nader visueel- en aanvullend jaarringonderzoek.

Een eerste aanzet daartoe vormen wellicht de op hierna volgende pagina's met foto's van het hergebruikte hout.

Afbeelding 5

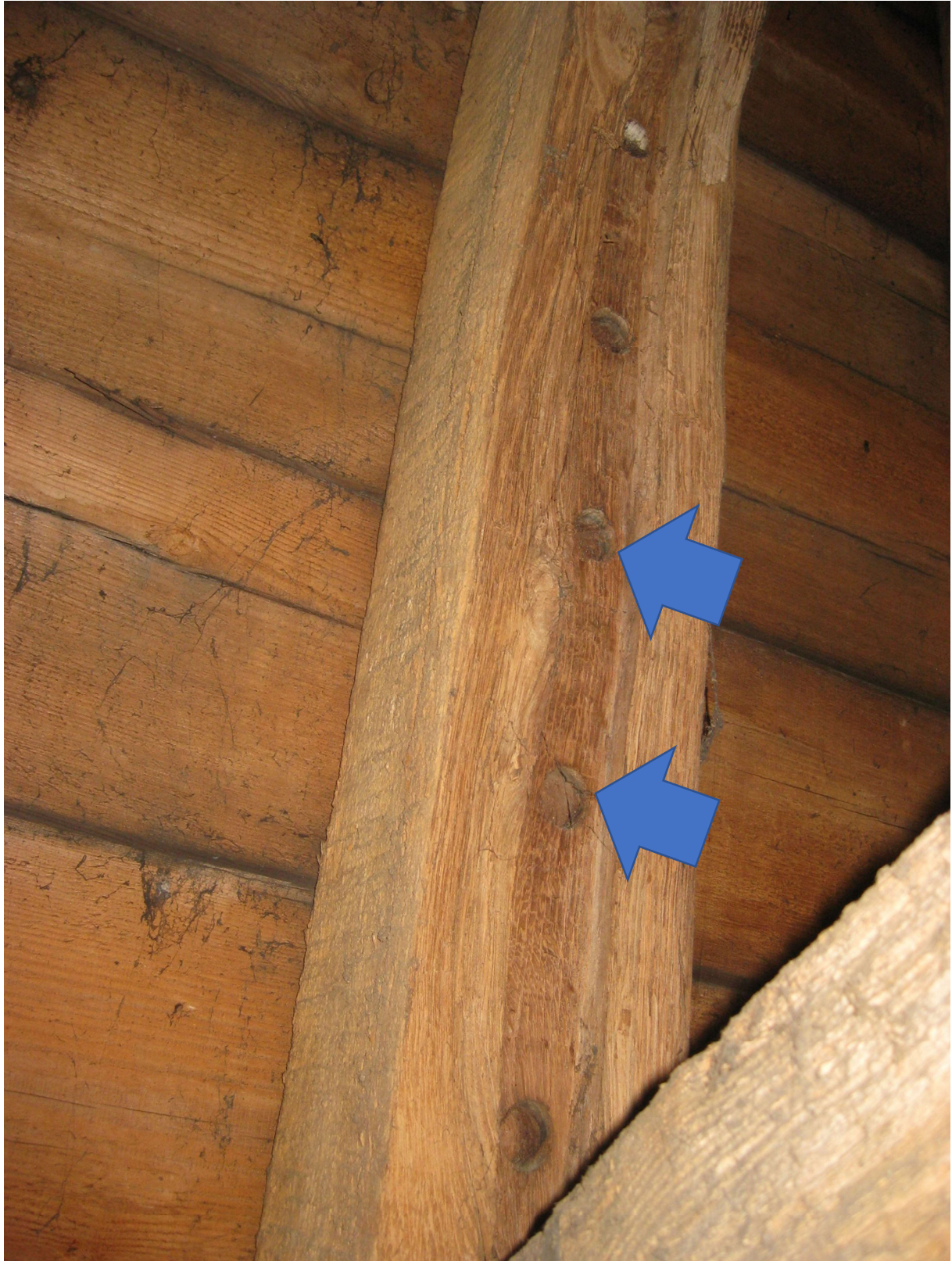
De ouderdom van het kaphout van de Westerkerk, zoals dat bij het jaarring onderzoek is vastgesteld.

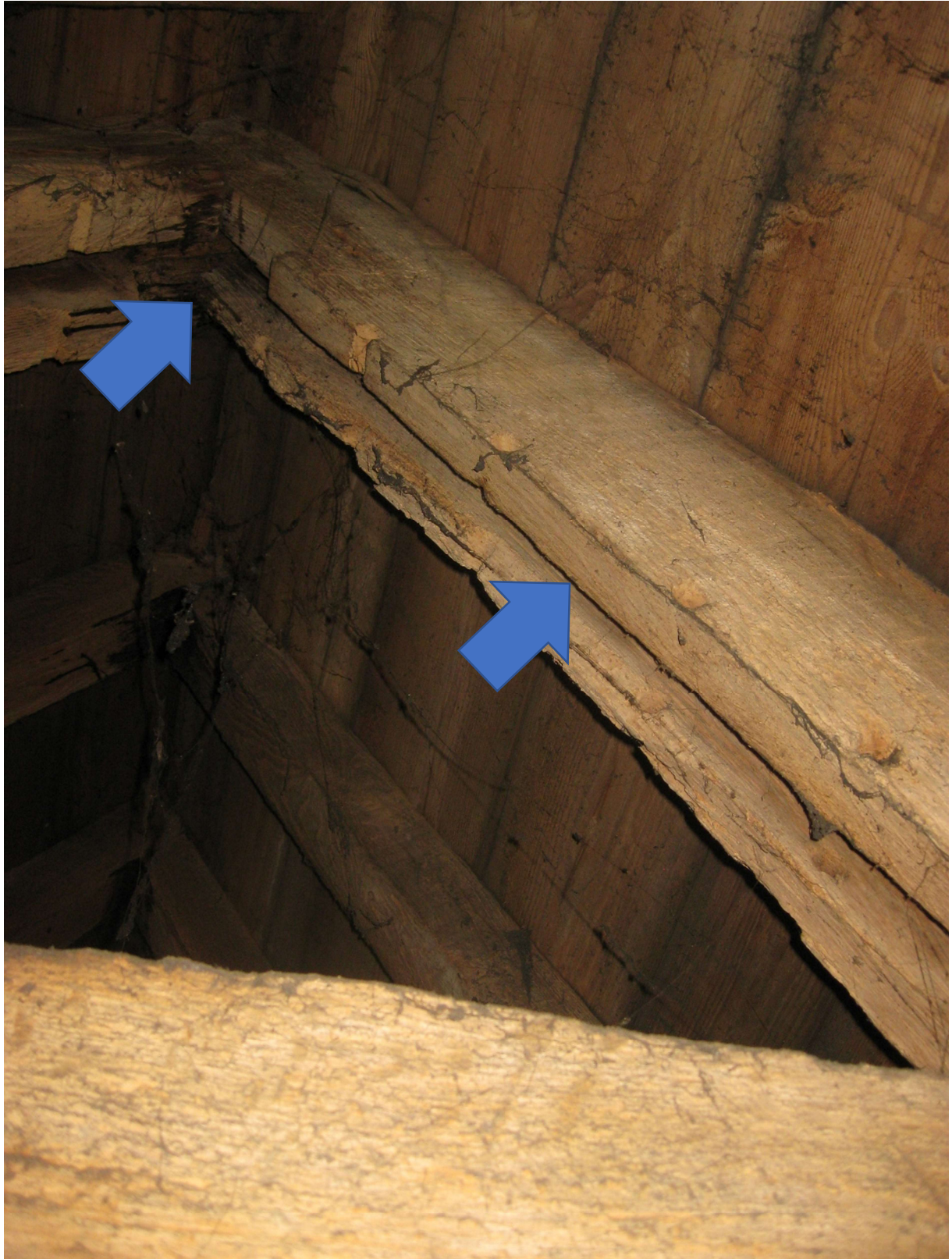

TOT BESLUIT

Na de grote brand in 1512 gingen in het jaar 1514 totaal 100 communicanten van 30 haardsteden aan 't Westeynde, ter kerke in Bovenkarspel.

De kapel in 't Westeynde werd na de Reformatie in 1572 in gebruik genomen als school. De school werd blijkens een in het jaar 1659 door het stedelijk bestuur opgesteld regement, aangeduid als 't Capelleschool in 't Westeynde'. Een school kan volgens een andere vermelding ook aan de overkant van de weg hebben gestaan

Na 1572 viel 't Westeynde vanaf het jaar 1617 kerkelijk onder pastoor de Wolff, die in de stad resideerde. Een paar jaar later bleek er binnen de kerk tussen geestelijken grote onmin te zijn ontstaan over de bediening van de statie. Toen die ruzie van hogerhand was beslist werd in 1629 ene Poulrijck onder de Wolff als zieleherder van 't Westeynd aangesteld. Na de dood van de Wolff in 1635 behield dit gebied tot 1721 een eigen pastoor met een schuilkerk in een boerderij aan 't Westeynde.

Na het jaar 1721 zijn de bewoners van 't Westeynde uiteindelijk gaan kerken in Bovenkarspel. Deze situatie is tot de dag van vandaag zo gebleven.

Enkhuizen, 27 februari 2020, 3 februari 2020.

A.J. Brinkkemper

Werkgroep Cultureel,